

Mitévők legyünk?

Néhány gondolat Gecse Géza: *Orosz nagyhatalmi politika, 1905–2021* című könyve olvasása közben

(3. rész)

(IV.) Utóhang (Sto gyélaty?)

„Zendülésnek nevezem a kelet-európai országok emancipálódási mozgalmát, amely ezek részleges és valószínű, ideiglenes szabaddalását⁸⁴ jelentette a szovjet/országi befolyási övezettől, hogy besoroljanak az amerikai–nyugat-európai kettős ellenőrzésű politikai és gazdasági övezetbe, a szuverenitás széles körű és sikeres elvesztése árán; a helyzet nem áll távol a »korlátozott szuverenitás« brezsnyevi elméletétől.” (Dan Culcer)

Valamiféle kontraszt, egyszersmind tükör gyanánt ide kívánczok egy hasonló, ugyancsak misztikus vétegetésű *magyar prófécia* a második világhágyés lezárulásának idejéből – Hamvas Bélától: „Magyarország történeti szerepe ma az, hogy mivel a legtöbb tűzön égett át, mivel a legtöbbet szenvedett, s éppen ezért ma

BORSI-KÁLMÁN BÉLA (1948) történész, műfordító, az MTA doktora.

84 Ezt a gondolatot a kilencvenes évek elején, nem sokkal halála előtt Antall József kormányfó így fogalmazta meg egy általunk (helytakarosság miatt) részlegesen idézett megszólalásában: „Naiv ember, aki azt hiszi, hogy Oroszország lemondott a közép-európai térségben való politikai szerepéről [...] ha valaki azt hiszi, hogy az orosz tábornokok, akik a légi deszant hadosztályokat nagyon fontosnak tartják, hogy azok modernek maradjanak, és jellemzői maradjanak a hadseregnek [...] nem ok nélkül támogatták Gorbacsovot akkor is, amikor már világos volt, hogy meggyengült az atomrendszerük [...] aki nem gondolja azt, hogy egy ország – a cári Oroszország –, amelyik mindig európai nagyhatalom volt, s amelyiknek a céljaiban mindig ott volt Königsberg, ott volt a 18. században, ott volt Hindenburg idején, és a végén Kalinyingrád lett [...] És akik nem tudták, [...] hogy Afganisztán már mikor cél volt [...], akkor világos kell, hogy legyen, hogy *ebben csak egy epizód volt a bolsevizmus 74 éve*, amelyik hordozta ugyanazokat a célokat. Gromiko, ha volt szabadideje, mindig Sazanov cári orosz külügyminiszter iratait olvasta a külügyminisztérium levéltárában. *A nagy célok megvoltak*. Reméljük, hogy most demokratikus célokkal párosul, és sikerül a reform. *De az orosz gondolkodásban az ideiglenes feladás, az benne van.*” (Az én kiemeléseim! B.-K. B.) L. Antall József: Naiv, aki azt hiszi, Oroszország lemondott Közép-Európáról. Így beszélt három évtizede az első szabadon választott miniszterelnök az orosz birodalmi gondolat tovább éléséről. *Mandiner.hu*, 2022. február 26. (<https://mandiner.hu/kulfold/2022/02/antall-jozsef-naiv-aki-azt-hiszi-oroszorszag-lemondott-kozep-europarol>)

a legtöbbet tud, ezért a világ által várt új értelmet megtalálja, kibontja, a legmélyebben meg tudja érteni a létet és az új értelmet ki fogja fejezni.”⁸⁵

Ez természetesen szép, de nem teljesen igaz, mert a lengyelek az elmúlt háromszáz esztendő folyamán, sőt, a 20. században is *nemzeti létükben* még nagyobb megpróbáltatásokon mentek át. Az viszont bizonyosnak látszik, hogy a jelenleginél sokkal nagyobb gazdasági/politikai/szellemi erő, szilárd nemzeti öntudat, áldozatvállalásra képes eltökéltség, politikai akarat, s nem utolsósorban, kivételesen szerencsés geostratégiai csillagállás kellene hozzá... (Mint amilyen román történelmi riválisainknak, egyszersmind sorstársainknak 1856 és 1947 között háromszor is – leginkább 1918/1920-as három „annus mirabilis” során – megadatott.)

Minden jel szerint közelebb járt valós (reális) történelmi lehetőségeink helytálló felméréséhez egy másik nagy gondolkodó, Mészöly Miklós, aki 1985-ben egy hollandiai konferencián így beszélt erről:

„Tisztáznunk kell azonban valamit. A magyarság még korántsem szabadult meg sors- és nemzettudatának sok százados torzulásaitól, pszichés védekező mechanizmusainak a tehertételétől. Csupán helyzetet kapott a történelemtől, melyben a váltás, a kollektív nemzeti önterápiára való felkészülés tovább nem halasztható. Ennek azonban elengedhetetlen feltétele az is, hogy mindazt a tudati és magatartásbeli beidegzést, amelynek az öröksége lappangva változatlanul bennünk munkál, akkor is az eredeti nevének nevezzük és leplezzük le, ha az a változott körülmények között aktuális mimikrivel próbálja álcázni magát. Csak a múlt kályhája mellől indulhatunk új táncba. Azt pedig hazard dolog volna állítani, hogy nem cipelünk korhadt kölöncöket. *Ahogy álmodunk, hiszünk, kétségbeesünk, tervezünk, kompenzálunk, gyűlölünk, helyesbítünk: vajon csakugyan megnyugtatóan jelzi a váltást? Nem hiszem, és még kevésbé tapasztalom.*”⁸⁶

Hosszúra nyúlt (pszeudo)recenzióm címéhez visszakanyarodva „mitévők legyünk” tehát, ha nem akarunk abba a helyzetbe keveredni, melyet a múlt század talán legnagyobb államférfija (s bizonyos legcsípősebb tollú esszéírója), Sir Winston Churchill így fogalmazott meg a második világháború utolsó éveiben Atlanti óceánon túli szövetségéről: „Az ember mindig bízhat abban, hogy az amerikaiak jó döntésre jutnak, miután az összes többit kipróbálták.”⁸⁷

85 L. Hamvas Béla: Beszéd a Magyar Esztétikai Társaság 1946. évi közgyűlésén. In uő: *A világ visszahívása*. Budapest, 2020, Medio Kiadó (Hamvas-életműsorozat, 33. kötet), 97. Vö. Bogár László: Trianonról kicsit másként. L. Bogár 2021, 75–79.

86 Mészöly Miklós: Esélyek és kockázatok a kétezredik év küszöbén. *Valóság*, 1986/3, 45. (az én kiemelésem! B.-K. B.; a továbbiakban Mészöly 1986.)

87 Egy másik fordítása: „Az ember mindig bízhat abban, hogy az amerikaiak helyes döntést hoznak, de csak azután, hogy kipróbálták az összes többi változatot!” Idézi Gömöri Endre: A glória újrafényesítésének ára. *Népszabadság*, 2002. augusztus 3. [Világtükör]. Ennek méltó párja a pár hete elhunyt Henry Kissinger (1923–2023) enyhén önkritikus aforizmája: „Az amerikai vezető csoportok magas technikai kompetenciát mutatnak, amikor technikai

Mert, ha nagyon őszinték akarunk lenni, akkor mi is – pontosabban a magyar politikai elit mindenkori vezérférfiai – ide jutottunk/jutottak: 1526, a „vég kezdete” óta⁸⁸ voltunk MI (magyarok) már – legalábbis a minket épp minősítő aktuális nagyhatalom szempontjából – Bécs hűséges, a „realitásokba” beletörődő alattvalói, buzgó labanc kollaboránsok vagy épp ellenkezőleg: Thököly Imre és Rákóczi Ferenc fejedelem lázongó, megbízhatatlan, álnok, rebellis kurucai, majd 1848/1849-ben az európai „népszabadság” lánglelkű, a szent szövetségi császári és cári önkény ellen pallost ragadó bajnokai, utóbb a „következőket” higgadtan mérlegelő, a Habsburg dinasztiával hosszú távú *kiegyezést* kereső „reálpolitikusok”, kicsit később a régi Magyarországon élő „más-ajkú” népcsoportok, a „nemzetiségek” (románok, szlovákok, szerbek, szlovének, rutének) cinikus, lelketlen elnyomói. Még később, immár az 1918/1920-as „összeomlás” után Hitler „utolsó csatlósai”, majd, a ló túlsó oldalára átesve, 1956-ig Sztálin „legjobb tanítványai”...

S ki ne emlékezne a „szocialista tábor legvidámabb barakja” kifejezésre az „érett szocializmus” Kádár-kori legjobb éveiből, majd nagyjából 1988 és 1992 között a kelet-közép-európai rendszerváltások „avantgárd” státusára,⁸⁹ amelynek intelligens szereplőgárdája – többnyire ma is élő nemzedéktársaink – „okos” kompromisszumokkal békésen vezényelték le a „tárgyalásos rendszerátalakítást”. Máig ható s nem csak pozitív konzekvenciákkal...

I ták dálse.

Vagyis szinte minden – s annak ellenkezője! De nagyítóval kell keresni mind a stabil („fenntartható”) gazdasági és politikai fellendüléssel, dinamikus iparosítással és városiasodással kéz a kézben haladó, rendszerint igen rövid periódusokat, „szakaszokat”, s mind az elveket meg az elméleteket kidolgozó háttérembereket és *tényleg* sikeres gyakorló politikusokat. Talán az 1825-től számított, de korábbi előzményekre visszanyúló *reformkor* s annak stratégiai gondolkodással is bíró *köznemesi és honorációr elitje* ilyen, amely – *francia mintára* – az ország korszerűsítésének, *polgári átalakításának* igazán felemelő, ám eleve ellentmondásos

kérdésekkel foglalkoznak. Ám sokkal kisebb virtuozitásról tesznek tanúbizonyságot akkor, amikor történeti folyamatokat kell uralniuk.” L. Csejtei Dezső: Kissinger és a történelem zenéje. *Magyar Nemzet*, 2023. december. 13. (<https://magyarnemzet.hu/velemenyt/2023/12/kissinger-es-a-tortenelem-zeneye>)

88 L. ehhez Kovács Péter: A Duna mint közép- és délkelet-európai geopolitikai tengely. *Balkán*, 2012/1, 1–10. Országos Széchényi Könyvtár (PDF; http://epa.niif.hu/pdf/EPA02090_Mediterra...) (A továbbiakban Kovács 2012.)

89 Egy kis intellektuális erőfeszítéssel s némi fantáziával mindkettőben kitapintható az 1867-ben az osztrák hatalomtól kicsikart (vagyis csupán kényszerből, „félszívvel” megadott) – *fiktív egyenrangúságon* alapuló, a magyar politika realitásérzékét tompító – *primus inter pares* szerep átértelmezése. Ez az eredetileg Bibó Istvántól származó gondolat Mészöly Miklós 1982-es megfogalmazásában így fest: „a kompenzálásnak idővel olyan távolabbi formáját is kialakítottuk, amely a saját függőséget *a kivételezett függőséggel* próbálta megjavítani és »önérzetesíteni« (dualizmus). S ha másképp nem, legalább így megközelíteni a térségben a primus inter pares »másodikként«. L. Mészöly Miklós: Tudat és nemzetudat. Szabálytalan helyzetkép. *Valóság*, 1982/7, 35. (M. M. kiemelése!)

programját (az „április törvényeket”) kigyöngyözte magából. S ugyancsak ilyennek minősíthetjük a belőlük, e valóban széles látókörű, szabadelvű, többségében szintén nemesi eredetű nemzedékből kiemelkedett Kemény, Deák, Eötvös, Csengery és Andrássy nevével fémjelezhető szűkkörű társaságot⁹⁰ (élcsapatot) s annak történelmi teljesítményét is, hiszen bármennyire sértette is az öntudatos magyar „nemesi szabadságok” elvét a *korlátozott önrendelkezés* (az önálló magyar haderő, pénzügy és diplomácia hiánya) az általuk létrehozott, belső – „rendszer szintű” – ellentmondásai ellenére is aránylag működőképes kiegyezési szisztéma biztosította mintegy fél évszázadon át Magyarország nagyhatalmi állásának *csalóka látszatát* s impozáns gazdasági és társadalmi fejlődésének *konkrét lehetőségkeretét*.

Nem véletlenül nevezi a magyar kollektív emlékezet „boldog békeidőknek” az 1867 és 1914 közötti negyvenhét esztendőt, amelynek során hihetetlen mértékű fejlődés ment végbe a régi („történelmi”) Magyarország szinte minden régiójában s gyakorlatilag minden városias jellegű településén, a mezővárosokkal kezdve a megyei központokon át a valódi nagyvárosokig, különösen az egyfajta második főváros státusra áhítózó s valóban Dél-Magyarország természetes központjának számító Temesvárott.

Ám a másfél évszázados (a Temesi Bánságban csaknem kétszáz esztendő) török hódoltsággal s a történelmi ország három részre szakadásával járó *hanyatlást* csak ideig-óráig – néhány nyugalmas évtizedre – lehetett feltartóztatni, ütemét fékezni, de megállítani, visszájára fordítani sohasem. Mert közismert tény: a valóban nagy reményekre jogosító reformkort betetőző 1848/1849-es forradalmat és önvédelmi harcot a kétszázévezres orosz–kozák armádia beavatkozása, a világosi fegyverletétel, Haynau vésztörvényszéke, majd a Bach-korszak centralizált önkénye követte. A történelmi, *geostratégiai szélcsend* gyanánt is értelmezhető, 1867 és 1914 közötti hallatlan civilizációs előrehaladást és szinte valószínűtlen mértékű jobbra önkéntes magyarosodást pedig az első „nagy háború” s annak „logikus” folyománya – a nagyhatalmi békediktátum – zárta le 1920-ban, s mindaz, „ami utána következik”: Bethlen-restauráció, Horthy-korszak, jogosnak érzett irredentizmus, zsidótörvények, vész-korszak, Don-kanyar, „felszabadítás/felszabadulás”, Rákosi-korszak, majd a Kádár-rendszer...

S végül a „rendszer-váltás/rendszer-változás/rendszer-változtatás”, újabban már „rendszerátalakítás” fedő nevű, nagyritkán – közelítve az egyébként soha el nem érhető „történelmi Igazsághoz” –, *vitrinátfestésnek* mondott, szintén geostratégiai/geopolitikai háttérű, de pusztán magyaros hatalomtechnikai jellegű *jelenség-halmaz*, amelynek szintúgy csak fázisai, szakaszai, hullámai voltak s vannak – *katarktikus fordulatot* hozó, a hanyatlást fellendülésbe átváltó ereje ennek sem volt még.

Legalábbis egyelőre.

90 L. erről újabban Hermann Róbert: Négy nemzedék. Elitiek küzdelmei a trón árnyékában a reformkortól a kiegyezésig. *Rubicon*, 2024/1, 23–35.

Ha tehát a kezünket szívünkre tennénk, akkor be kellene vallanunk, hogy az, amivé lettünk/váltunk: városaink külleme, intézményeink karaktere és működési módja, törvényeink minősége és közéletünk, nemzeti tudatunk/önselféletünk állapota és annak jellege – egymáshoz való viszonyunk, társas érintkezésünk minősége/stílusa⁹¹ – jobbára 1867 és 1914 között épült s formálódott ki, akkor ivódott génjeinkbe, s ma is arra a rugóra jár, ami abban a szűk ötven esztendőben felmenőinkben s általuk bennünk, mai magyarokban rögzült. Ezt a Kárpát-medencében s a nagyvilágban élő hajdani és mai honfitársunkban kavargó, bizonytalan, kiegyensúlyozatlan, frusztrált *létélményt* – már, ha egyáltalán nem sajnálja a fáradságot, hogy elgondolkozzék rajta! –, amely végső soron mindnyájunkat jellegzetesen magyarrá tesz, immár történelmi távlatból nyugodtan nevezhetjük „nagy-magyar” álomnak. Hiszen annak (történelmi, társadalom- és identitástörténeti) *ténynek* a bizonyítéka, hogy bár nemzeti nagyjaink (Széchenyi, Kossuth, Eötvös, Kemény, Deák és társaik) nem biztos, hogy hajszálpontosan mérték be valós (vagyis *effektíve* megvalósítható) történelmi (gazdasági, demográfiai, nemzetépítési) és főként geostratégiai esélyeinket egy francia (központosított) típusú *modern magyar nemzetállam* megteremtésére (magától értetődően: eredeti „ezeréves” határai megóvásával!), elképzeléseik mégsem voltak teljesen légből kapottak, eleve reménytelenek. Mert, ha példának okáért arra gondolunk, ami 1716 és 1918 között a Temesi Bánságban és főképp annak székhelyén, Temesvárott történt, utólag is beleborzonghatunk. Ugyanis szenttelen történészi racionalitással akár, hogyan is értékelhetjük, hogy a bécsi kancellária tudatos törekvése 1716 (Temesvár Eugen de Savoy általi bevétele) után egy német (katolikus) többségű és jellegű osztrák minta tartomány megteremtésére⁹² nemcsak hogy nem sikerült, hanem – épp ellenkezőleg – két évszázaddal később gróf kollegrádi Leopold Kollonich érsek (1631–1707) és Wenzel Anton Eusebius von Kaunitz-Rietberg gróf (1711–1794) közös rémálma, a kiirtandónak ítélt (magyar) „nemesi/rendi világ” valósult meg – korszerű változatban.

Olyannyira, hogy a „nagy háború” küszöbén Temesvárt bizvást – kis túlzással persze – akár „magyar városnak” is nevezhetjük, hiszen az 1910-es „ügődöntő” népszámláláskor etnikailag sokféle eredetű lakosai szinte hajszálpontosan ugyanolyan arányban (54,4 százalékban) vallották magyarnak magukat, mint – átlagban – a „történelmi Magyarország” állampolgárainak összessége...⁹³ Másképpen, kicsit nyersebben szólva az 1919-es/1920-as Párizs környéki

91 L. ehhez Frank Zsófia: Ventillálnak a vademberek. Amíg a magyar társadalom nem változik, maradnak az alpári kommentek. A „magyar stílus” sehol máshol nem jelenik meg a többi országban. [Mezei Mikes szociológus véleménye]. *Népszava*, 2024. január 27. (https://nepszava.hu/3223208_kozossegi-media-magyarorszag-tarsadalom-kommentelok)

92 L. még ehhez Kovács 2012, 6.

93 Ezért tekintem én, s gondolom sok tanult pályatársam is Temesvárt a *magyar fejlődés szimbolikusk terének*, valamiféle képzeletbeli lakmuspapírnak, „ahol, »mint cseppben a tenger« mindaz megtörtént és tanulmányozható – kicsiben –, ami a régi Magyarország csaknem minden

„végzéseknek” végeredményben nemcsak a Temesi Bánság soknemzetiségű, különféle eredetű lakói váltak a legfőbb kárvallottjaivá, hanem a régi, „történelmi” (integer) Magyarország összes honpolgára – „nemzetiségi különbség nélkül”!⁹⁴ Azaz, a mi déd- és nagyszüleink, vagyis *mi magunk!* (Végeredményben akkor is, ha Kemény Zsigmondtól tudható: a nemzeti érzés a 19. században nagyobb hajtóerő, mint a gazdasági emelkedés!) Mert 1920-ban az addig oly ígéretesen zajló, hivatalosan *polgári átalakulás*nak nevezett lendületes modernizációs folyamat – valójában rendies jellegű „nemesi polgárisulás” (s vele párhuzamosan az önkéntes magyarosodás tendenciája) torpant meg, nem mehetett harmonikusan végbe, a harmincas évektől – nem függetlenül a *Trianon-szindrómából* következő bünbakkereső hajlamtól sem! – torzulni kezdett, majd idővel, főként az 1944/1945 utáni orosz/szovjet ihletésű „szocialista építés” időszakában az egész térségben a visszájára fordult s végképp elenyészett! De kódja ott maradt a génjeinkben, vagyis kedvező körülmények között – persze átértelmezve és ’átnevezve’ – akár újja is éleszthető...

S itt kell felhívunk a figyelmet a mindenkori historikusok, mindközönségesen a történettudomány elhatározó szerepére minden nép és nemzet tudata, önmagáról kialakított képe kialakításában/formálódásában betöltött, semmi mással össze nem hasonlítható szerepére. Erről ezt írja Mészöly Miklós föntebb már idézett gondolat kíséretében:

„Vessünk fel ezzel kapcsolatban néhány gondolatot az egyáltalán lehetséges történelemírás és értelmezés gondjáról. Mindenekelőtt, lehet-e tényekhez, pontosabban, nem gondolati és nem laboratóriumi tényekhez kötött diszciplína, mely bonyolultabb folyamat értelmezésére és összefüggések rendezésére kénytelen vállalkozni? Nem kevesebbre, mint arra, hogy a milliárd és milliárd irreverzibilis tudatfolyamat döntéseinek esemény- és cselekvéstérképéből s a történő valósághoz képest mindig csak másodlagos valóságot képviselő dokumentumból okot és okozatot olvasson ki, lényegszerűen. Így lesz olyan tudománnyá, amely minden emberi vonatkozás totális sűrítményét veszi vizsgálat alá, aminek, ha meg tudna felelni, hozzá képest minden más diszciplína részvizsgálódásnak tűnne. Mikor Foustel de Coulanges »minden tudományok legnehezebbikének« mondja, és Paul Valéry »az értelem kémiajának legveszedelmesebb termékeként« jellemzi (Marc Bloch idézi őket) – mindketten ugyanabba az örvénybe pillantanak bele. Másfelől azonban ez az örvény nem csak a szakemberek gondja. Legalább annyira azoké is – mindenkié –, akik a szakkutatások és értelmezések nyomán tanulják és ismerik meg a történelmet mint az emberi

más régiójában szintén bekövetkezett.” L. erről Identitásharcok – régen és most. Borsi-Kálmán Béla történésszel beszélget Szále László. *Élet és Irodalom*, 2021. augusztus 6., 7; (másodközlés: <https://ujnepszabadsag.com/2021/08/15/identitasharcok-regen-es-most/>)

94 „Fără deosebire națională” – a kifejezés Nicolae Ceaușescu román diktátor a homogén román szocialista nemzet „vívmányait” [megvalósításait] ecsetelő szónoklatainak gyakori fordulata volt.

és egyéni, társadalmi és nemzeti önmeghatározást »beiskolázó« és tovább nevelő tudományt. Ami a felelősség mértékét is jelzi. Természetesen nincs tudomány és ismeret, mely ne venne részt az önmeghatározás folyamatában. Hatásuk azonban mégis közvetettebben lehet csak személyes az érzelmek és gondolatok színpadán – mindenekelőtt a társadalmi és politikai, illetve a népek egymás mellett élésének a vonatkozásában. *A történelemtudomány az, ahol boncasztalra kerül, akik közel-távoli őseinkben voltunk, akik pillanatnyilag vagyunk – és így vagy úgy, de megítéltetünk.* Valójában nagyszabású per és tárgyalás ez, ahol holt és élő tanúk kihallgatásával folyik a nyomozás, faggatás és szembesítés. *Az emberek túlnyomó többségének személyiségét, öntudatát, önérzetét – ha áttételesen is – sokkal bonyolultabban határozza meg a tanítás során megismert történelmi háttér, mint ahogy esetleg a látszat mutatja. Saját érdektelenségét e perben senki nem gondolhatja komolyan. Ám a félrevezetőds veszélye is nagy. A történelemtudomány ugyanis kivételes szabadsággal használható fel és használható ki, hogy értelmezései kizárólagosként népszerűsítsenek, és a társadalmi tudatot formáló oktatás alapjává váljanak. S ez azért is lehetséges, mert bizonyos határon túl az értelmezési kísérletei kielégítően nem cáfolhatók és nem igazolhatók.”*⁹⁵

Mert itt, Mészöly negyven évvel ezelőtti figyelmeztetése szellemében nyomatékosan hangsúlyozni kell valamit, amire ritkán és csak nagyon kevesen gondolunk/gondolnak (vagy ha mégis, többnyire nem fogalmazzák/fogalmazzuk meg szabatosan, közérthetően): nem csupán, s talán nem is elsősorban az elveszett/elvesztett/elorzott területek és szimbolikus városok (Kolozsvár,⁹⁶ Temesvár, Arad, Brassó, Nagyvárada, Szatmár, Kassa, Pozsony, Szabadka etc.) hiánya számít érzelmileg nagyon nehezen feldolgozható történelmi veszteségnek, hanem legalább olyan nyomatékkal esik a latba egy másik, ugyanolyan súlyos, egyelőre jóvátehetetlennek és helyrehozhatatlannak látszó társadalomtörténelmi/társaslélektani kár. Az a fokozatos, 1920 után felgyorsuló hanyatlás, romlás/rombolás/elsilányosodás, ami a társadalomfejlődésünkben, mentalitásunkban, önszemléletünkben, világlátásunkban, társas ösztöneinkben, reflexeinkben fokozatosan, akárha egy lappangó rákbetegség, elhatalmasodni látszik.⁹⁷ S nem csupán bennünk, *vesztesekben*, hanem óhatatlanul a történelmileg magukat *nyerteseknek* érző románokban, szlovákokban és (részben) szerbekben és horvátokban is...

Mindmáig nem vált ugyanis nyilvánvalóvá, hogy a *panaceának* tekintett s napjainkban is – kissé paradox módon újabban az Európai Unió égisze alatt –

95 Mészöly 1986, 49–50. (Az én kiemeléseim! B.-K. B.)

96 L. ehhez újabban Kovács Gergő: *Karácsonyi trauma 1918-ból: így szállta meg a román hadsereg Kolozsvárt* (<https://mandiner.hu/kultura/2023/12/karacsonyi-trauma-1918-bol-igy-szallta-meg-a-roman-hadsereg-kolozsvart>).

97 Vö. Gyurgyák János: A reménytelen reményről. In uő: *Elvesztett illúziók – megtalált történelem. Válogatott írások*. Budapest, 2021, Osiris Kiadó, 144–166. (Különösen 156–160; a továbbiakban Gyurgyák 2021.)

szolgai módon (legalábbis zsigeri ösztönösséggel) másolt *francia modell*nek nem csupán újkeletű országhatárokat és mesterségesen kialakított vadonatúj entitásokat létrehozó, „impériumváltásnak” is nevezett „nemzeti átrendeződéseket” eredményező, végérvényesnek érzékelt (remélt) államjogi következményei – s ezeket mindmáig görcsösen igazolni kívánó román, szerb, magyar „nemzeti látószögű” historiográfiája⁹⁸ – vannak, hanem, megismétlem: *létezik* egy elfe(le)dett, eltagadott, félreértett (félremagyarozott) belső, immanens társadalomtörténeti/szociológiai, társaslélektani vonulata, rejtett erővonala is.

Épp az, amit magam közel negyed évszázada – persze nagynevű elődök, hazai és külföldi szaktekintélyek (Szemere Bertalan, Kemény Zsigmond, Mályusz Elemér, Norbert Elias, etc.) nyomán – 2005 óta immár Filep Tamás Gusztáv önzetlen szakmai és baráti támogatásával – következetesen „nemesi polgárisulásnak/polgárisodásnak” hívok – és próbálok érvényesíteni elemzéseimben.⁹⁹ Ez nagyon lecsupaszítva annyit tesz, hogy e nagy generáció a korábbi domináns *hungarus-tudatot*¹⁰⁰ megörökölve, azt *konstans* (történelmileg kialakult) *adottságnak* tételezve s tudatosan korszerűsítve látott neki a magyar(országi) társadalom elengedhetetlen átalakításának, reformálásának, másrészt pedig – ebből következően – az a meghökkentő, már-már robbanásszerű gazdasági és társadalmi előrelépés, a különféle státusú és etnikumú honi rétegek között 1918-ig szinte zökkenőmentesen folyó társaslélektani összeszövődés, bár *polgárinak* mondják és tanítják azóta is az iskolában és az egyetemeken, legalább annyira nemesi, rendies, hierarchikus, „feudális” jellegű,¹⁰¹ ám *mégis változatlanul rendkívül vonzó* a presztízsranglétra garádicsain felfelé igyekvők számára, bármelyik hungáriai „más-ajkú” nemzetiségből származzanak is. Ez kicsit leegyszerűsítve annyit tesz, hogy a magyar fejlődésben a tanulmányaink révén a fejünkbe vert klisékkel

98 L. erről Kende Péter véleményét: „A kelet-közép-európai térség államai – s tegyük hozzá: történetírásuk is [B.-K.-B.] – a francia modellt mindmáig félreértették. Csak az államnemzeti dominanciát vették észre benne, s ezt vették át több-kevesebb sikerrel, kifelejtve belőle a másikat, az előbbinél nem kevésbé alapvető és mérvadó elvet: az állampolgári egyenlőséget.” L. Kende Péter: *Még egyszer a párizsi toronyból. Kortörténeti és politikaelméleti esszék, 1973–2003.* Budapest, 2003, Új Mandátum Kiadó, 93–94.

99 L. *Polgárosodott nemes avagy (meg)nemesedett polgár. Írások a „nemesi polgárisodás” témaköréből.* Pécs, 2002, Jelenkor Kiadó. Legutóbb kifejtve: *Változatok az „aha-élményre”. Írások a magyar-zsidó együttélés (és a magyar–magyar kapcsolatok) tárgyköréből.* Budapest, 2022, L’Harmattan Kiadó, 192–193, 210–220.

100 Ennek magyar szempontú evidenciájáról, egyszersmind belső ellentmondásosságáról – s ebből következő negatív szomszédnépi megítéléséről l. Mészoly 1986, 36.

101 A recenzió szerzője nem ismer ennél frappánsabb összegzést: „a nagymértékben követett politikai szerepedálok Magyarországon a nemesség ideáljához álltak közel, vagyis a *Verbürgerlichtung* értelmében vett magyar polgárosodás tulajdonképpen »nemesedés« (*Veradeligung*) volt.” L. Halmos Károly: *Polgár – polgárosodás – civilizáció – kultúra. A társadalomtörténet alapvető [fontos] kategóriáiról a XIX–XX. századi lexikon- és szótárirodalom tükrében. Századvég, 1991/2–3, 131–169, az idézett passzust l. 134. (az én kiemelésem – B.-K. B.). (Kötetben utó: *Költség és költészet. Esméék gazdaság- és társadalomtörténete.* Budapest, 2021, L’Harmattan–MTA BTK Irodalomtudományi Intézet, 15–52, az id. passzust l. a 21. lapon!)*

és fogalmakkal ellentétben nem válik el élesen az elméletileg valóban kétféle – más és más vétetésű – társadalmi formáció (vagyis a nemesség és a polgárság), s maga a folyamat is csupán mesterségesen választható szét: a „nemesedés” és „polgárosodás” ugyanannak a hosszán elnyúló történésnek, a magyar(országi) társadalom különféle etnikumú és státusú rétegei *nemesi mintákat* is ösztönösen követő felfelé törekvésének egymásba folyó, egymásba szövődő, sajnos mostoha körülményeink és „cúgos” geopolitikai adottságaink miatt végig nem futtatható eredménye. Ami attól is olyan bonyolult, mert a térség kevert etnikai viszonyai miatt óhatatlanul „nemzetiségi”, „kisebbségi” vetülete, konnotációja is bőven van (mármint a nyilvánvaló hierarchikus uralmi viszonyok – a „nemesi szűrő” – leképeződésén túl), s ez utólag is rendkívüli mértékben megnehezíti a tisztánlátást. Nem beszélve arról, hogy az uralkodó elit által elvárt (mellesleg saját magára nézve is „kötelező”) magyarosodás a legkülönfélébb kompenzációs kényszerek melegágya lett, s utólag is nagyon nehéz szétboncolni, mennyi volt benne a külső kényszer, s mennyi az önkéntes, belülről jövő, lelkes „honfiúi/honleányi” hasonulási törekvés.¹⁰²

Mindezt egyfajta összegzés gyanánt úgy is meg lehet fogalmazni, hogy 1920 után és következményeként a Kárpát-Duna-medencei térségben megsemmisült az a fajta társadalomfejlődési dinamika és íratlan (ösztönös) társaslélektani kód, amit én – újra leírom! – *polgárivá vált nemesi, rendies jellege* miatt – a hivatalos *polgári átalakulás* bevett szókapcsolat helyett – „nemesi polgárisulásnak” nevezek időtlen idők óta, amely a korábbi hungarus-tudat korszerűsített verziójaként a régi nemesi világból átörökített presztízse folyományaként afféle kovászként, spontán, már-már „genetikusan” öröklődő módon a régi Magyarország minden „felfelé törekvő” rétegeire, családjára és személyére érvényesnek mondható!

Mindennek tehetetlenségi nyomatéka – benső (inherens) dinamikája – az 1918-as összeomlás után hosszú évekig oly erős volt/maradt, hogy a harmincas évek egyik nagy tekintélyű román szociológus-demográfusa – a vészharangot megkondítva – a számára már-már érthetetlen, „lidércnyomásszerű” temesvidéki társaslélektani fejleményeket elemezve egyik 1935-ben megjelentetett tanulmányában nem átalotta a Bánságot „a románság temetőjének” nevezni! S nemcsak ő érzett így, hanem a két világháború közötti román értelmiségi és politikai elit egésze ...¹⁰³

102 L. bővebben *Változatok az „aha-élményre”*. A magyar-zsidó együttélés személyes tapasztalatairól (Wodianer-Nemessuri Zoltán beszélgetése Borsi-Kálmán Bélával). *Hitel*, 35. évf. 2022/10, 8–30. Világhálós elérhetősége: <https://www.hitelfolyoirat.hu/wp-content/uploads/2022/10/02-wodianer-borsi.pdf>; Új Hét (<https://ujhet.com/borsi-kalman-bela-valtozatok-az-aha-elmenyre/>).

103 Petru Râmneanțu: Studiu asupra depopulării Banatului. Cauzele depopulării. Rezultatele anchetei demografice din comuna Vărădia, județul Caraș, In *Buletin eugenic și biopolitic*, VI (6-7-8-9), 193–269. [A továbbiakban Râmneanțu 1935.] Idézi Constantin Bărbulescu: Mariage, race et eugénisme en Roumanie de la fin du xixe siècle au milieu du xxe siècle. In *Annales de*

Vagyis – s egy elvontabb/megemelt szinten – maga a közép- és délkelet-európai régió nemzet- és társadalomfejlődésének *alaptendenciája*, pontosabban annak rejtett „belső kódja” homályosodott el mind a „vesztesek”, mind a „győztesek” szeme előtt – azaz nem csupán a „Trianon” okozta traumát mindmáig feldolgozni nem igazán képes magyar közvélekedés és közérzet,¹⁰⁴ hanem a magát abszolút nyertesnek vélő (remélő) „államalkotó” román intelligencia krémje számára egyaránt.

Merthogy, leírom megint: a délkelet-európai térség egésze s népei/nemzetei oly kívánatos megbékélése és jövője szemszögéből történelmileg/szociológiai-lag még nagyobb – jóvátehetetlen – közös *veszteség* (és nem pusztán máig sajnó magyar nemzetstratégiai kudarc csupán) az a tagadhatatlan fejlemény, hogy – nem függetlenül az egymás ellen folytatott kíméletlen utóvédharcoktól, „irredenta” acsarkodásoktól s a mindmáig zajló szintén kölcsönös „betartásoktól” – egyik „utódállamban” sem jegecesedhetett ki az a nemesi mintákat s viselkedési/magatartási normákat öntudatlanul követő öntudatos, vállalkozó kedvű, a központosított, jakobinus beidegződésű államhatalomtól független *citoyen* típusú polgárság (s *nem* dzsentroid, rátarti „úri középosztály”, illetve „fanarióta” beidegződésű regáti román oligarchia és pszeudoburzsóázia!), amely követendő példaként és motorként szolgálhatott volna a „történelmi ország” összes többi régiója – vagyis a Kárpát-medence egésze, minden formálódóban lévő „polgárisodó” nemzete – számára, minthogy „területét – 1920-ban, Szekernyés János resignált szavaival – eléggé megfontolatlanul szétdarabolták.”¹⁰⁵

A „nagy kérdés” változatlanul az, hogy vajon valamiféle „csoda” vagy valamilyen nagyon nem kívánt geostratégiai sokk, példának okáért az orosz–ukrán testvérharc, továbbá az izraeli–palesztin viszony okozta világválság váratlan végkimenetele nyomán az egész térség esetleges „újrarendezésének” szándéka teremthet-e még valaha alkalmat *az 1920 után* szétzilált helyi közösségek,

démographie historique, 2014 n° 1, 235, 265. (A hivatkozott megállapítást l. a 241. lapon!) A toposz kontextusa: „En clair, la population roumaine du Banat diminue et celle des Hongrois augmente! C'est un modèle d'évolution démographique que tous les membres de l'élites scientifique, culturelle, politique roumaine considèrent comme un cauchemar. Ainsi, le Banat devient, selon une formule bien connue de l'époque, le «cimetière de la nation roumaine»” [Feketen fehérén: a Bánság román lakossága csökken, a magyaré növekszik! Ez egy olyan demográfiai fejlemény, amelyet a román tudományos, kulturális és politikai elit minden tagja rémálomnak tekint. Így válik a Bánság egy korabeli kifejezés szerint a „román nemzet temetőjévé.”] (Râmneanțu 1935, 194).

104 L. erről például Várkonyi Zsolt: Máig élő Trianon. *Moszkvater.com*, 2023. június 4. (<https://moszkvater.com/maig-elo-trianon/>); Dr. Köteles Lajos: Máig fáj a lelkek Trianonja. *Népszava*, 2023. április 20., 10. L. bővebben, a „trianoni trauma” feloldásának objektív elméleti lehetőségkeretét is módszeresen áttekintve: Gyurgyák János: Trianon-dilemmáink. In Gyurgyák 2021, 38–61. Még részletesebben l. Jeszenszky Géza: *Kísérlet a trianoni trauma orvoslására. Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltozás éveiben*. Budapest, 2016, Osiris Könyvkiadó (2. bőv. kiad. Osiris, 2023).

105 L. Szekernyés János: *Temesvár kövei. Préselt virágszirmok az Erzsébetvárosból*. Kolozsvár, 2023, Művelődés Kiadó, 9.

mikrotársadalmak mélyszerkezetének helyre kalapálására, a sokszor szándékosan széttepett, finomszálú szerves kapcsolatrendszerek újraszövésére?

Nem feledve, sőt nagyon is megfontolva Mészöly Miklós még 1985-ben leírt intését:

„A kérdés iskolás: vajon meditálhatunk-e még érdemben magunkról mint valami önértékű képződményről, elszigetelt szigetről; meditálhatunk-e a megmaradásunk feltételeiről mint valami függetleníthető téttről? Noha a válasz egyértelmű nem, kedvenc exhibícióinknak engedve mégis úgy teszünk sokszor, mintha módunk lenne igent mondani. Sőt, szeretjük úgy fetisizálni saját kivételes, kiválasztottsággal érdemrendesített megmaradásunk feladatát, mintha csak mi küszködnénk ilyesmivel. S közben – talán kellene erre is gondolni – éppen az érdemes megmaradás feltételeiről feledkezünk meg praktikus igyekezetünkben; noha ez a vélt praktikum is többnyire illúziókba van belebetonozva.”¹⁰⁶

Mert bármennyire hihetetlennek érezzük is most, egyfelől megtörténhet, hogy a 2022. február 24-ei orosz *kabinetháború* látványos kudarcra s a *népi (totális) háborúvá* szélesedett, érzelmileg tökéletesen jogos és érthető *ukrán önvédelmi harc* együttes következményeinek felszámolására indított felörlő/megsemmisítő – „moltkei” – irtóháborúba¹⁰⁷ átváltó, következésképpen fokozatosan *hadigazdálkodásra átállt*¹⁰⁸ orosz szoldateszka irányítói – Putyinnal vagy nélküle – mostani

106 L. Mészöly 1986, 44.

107 Ennek a hagyományos orosz birodalmi/stratégiai érdekeken túlmutató egyéb összefüggéseiről l. Mihályi Péter-Szelényi Iván: *Az orosz birodalom háborúja Ukrajna ellen: a posztkommunista átmenet legkockázatosabb időszaka. The War of the Russian Empire against Ukraine: The Most Dangerous Phase of Post-Communist Transition* (https://mersz.hu/hivatkozas/matud202309_f92968) Kulcsmondát: „Az orosz vezetés semmi mással nem tudja legitimálni jelenlegi hatalmát és a status quo megváltoztatására irányuló ambícióit, mint az orosz nemzeti érdekekre való hivatkozással. Kommunista ideológia nélkül ez nem megy, mert a szlavofil, etno-nacionalista, pravoszláv ideológia és Putyin személyi kultusza a térség minden más etnikuma számára elfogadhatatlan.”

108 Az orosz háborús készülődésről l. a következő értesüléseket: Harmadik világháborúra készülnek, elővették a Jarsz rakétaindítókat is + videó. *Magyar Nemzet*, 2023. december 16.; Sokkal nagyobb háborúra készülnek az oroszok + videó. [Forrás: Orosz Védelmi Minisztérium]. *Magyar Nemzet*, 2023. december 16.; Kezdjük el félni: az orosz hadiipar felkészült a világháborúra + videó. *Magyar Nemzet*, 2024. február 10. (Forrás: RIA Novosztyi); Ez már a harmadik világháború: a NATO konkrétan részt venne az orosz-ukrán háborúban. *Magyar Nemzet*, 2024. február 10. (Forrás: Mandiner/Handelsblatt) A háborús veszélyről l. ezt a két korábbi anyagot is: „Valós a háborús kockázat Németországban” – René Nehring interjúja Harald Kujat volt tábornokkal, a Bundeswehr főfelügyelőjével és a NATO Katonai Bizottságának elnökével. Ford. Naetar-Bakcsi Ildikó. *BALMIX*, 2022. október 9. (Forrás: balmix@gmx.net, továbbá: <https://www.anonymousnews.org/deutschland/interview-general-harald-kujat-risiko-krieg-deutschland/>); Jean-Sylvestre Mongrenier [az Institut Thomas More kutatási igazgatója]: *Et maintenant? Sur la possibilité d'une guerre totale*, 30 septembre 2022. Analyse. In *Desk Russie* (<https://desk-russie.eu/2022/09/30/et-maintenant-sur-la-possibilite-dune-guerre-totale.html>). (Megjegyzés: a korrekcióra elkészítésének időpontjáig – 2024. május 15-ig –, kivált E. Macron február végi harcias kijelentései óta a világháborús veszély az atomcsapásig elmenő kölcsönös fenyegetésig fajult! B.-K. B.)

ígérgetéseik ellenére mégsem elégszenek meg Szent Oroszország hajdani határai hozzávetőleges visszaállításával, hanem – ebből is következően, az ezredforduló környékén még inkább védekező jellegű, de immár támadóvá vált *dugini eurázsiai birodalmi doktrína*¹⁰⁹ szellemében – ismét kezdeményezik a Balti-tenger és az Adriai-tenger közti térség, a hajdani *Mittel-Europa* valamiféle, saját távlati stratégiai érdekeik szerinti újrendezését, átstrukturálását, mondjuk egy a hajdani Kettős (Osztrák–Magyar) Monarchiára emlékeztető, de annál tágasabb *pufferzóna* formájában, másrészt az USA-ban javában zajló negatív társadalmi és mentális folyamatok, mélyülő társadalmi törésvonalak, „a bénító politikai patthelyzet”¹¹⁰ s a jelenleg tapasztalható elképesztő erőpazarlás (*overstretching*)¹¹¹ a következő másfél évtizedben oly mértékben visszavetik a washingtoni hatalmpolitikai cselekvőképességet, hogy megmaradt erőforrásait inkább egy aligha elkerülhető *amerikai reneszánsz* megteremtésére fordítják, s kénytelen kellelten történelmileg egy nem nagyon távoli időben, az előzőleg eltervezett „rugalmas elszakadásnál” pár évtizeddel hamarabb visszavonulnak két óceán védte bázisukra.¹¹²

109 L. erről magyarul Alekszandr Dugin: *A geopolitika alapjai. Oroszország geopolitikai jövője. Tér-ségben gondolkodni.* [Extracts from *The Fundamentals of Geopolitics.*] Ford. Bazsó Márton. In: *Oroszország és Európa. Geopolitikai szöveggyűjtemény.* Budapest, 2004, Zrínyi, 333–376, továbbá In: *Geopolitika és biztonság.* Szerk. Gazdag Ferenc. Budapest, 2006, Zrínyi, 119–163. A. Dugin további magyarra fordított munkái itt érhetők el: *Nemzeti Internet Figyelő* (<https://internetfigyelo.com> > birodal). Duginról és családjáról l. még Kohán Mátyás: Dugin és Dugina – egy különös orosz család regénye. *Mandiner*, 2022. augusztus 23. (<https://mandiner.hu/kulfold/2022/08/dugin-dugina-oroszorszag>)

110 L. Brzezinski 2013, 244. L. még erről Serge Halimi: Amerika kettészakad. Ford. Morva Judit. *Le Monde diplomatique*, 2022. október 31. (<https://www.magyaridplo.hu/archivum/2022-januar-december/295-2022-oktober/3170-amerika-ketteszakad.html>); L. még erről Steven Simon and Jonatahn Stevenson: These Disunited States, *The New York Review of Books*, 2022. szeptember 22.; Mosolygó Miklós: Félnek, hogy elveszítik Amerikát [Interjú Graham Wilson bostoni politológus professzorral]. *Népszava*, 2024. január 29., 5, továbbá Rod Dreher: Kék Amerika és Piros Amerika. A polgárháború óta nem volt olyan mértékű a politikai és kulturális polarizáció, mint ma. *Magyar Nemzet*, 2024. február 6., 10.

111 L. ehhez újabban Molnár Gusztáv: *Geonapló. Nyilvános, de nem annyira* (2024. január 10-ei bejegyzés: <https://geonaplo.wordpress.com>; másodközlés: Molnár Gusztáv: Geonapló – A még meg nem történt dolgok. *Új Hét*, 2024. január 11. (<https://ujhet.com/molnar-gusztav-geonaplo-a-meg-meg-nem-tortent-dolgok/>); Magyarország geopolitikai helyzetének rövid elemzését l. Pásztor Péter: Mert ott a helyünk [Beszélgetés Molnár Gusztáv filozófussal]. *Országút*, 2023. február 10., 15.

112 Erre az eshetőségre egy nemrégiben megjelent cikk szerint az USA már Donald Trump ki nem zárható második elnöksége időszakában is megtörténhetnek az előkészületek: „Elképzelhető, hogy a Trump vezette Washington a sorsára hagyja Ukrajnát az oroszokkal vívott élet-halál harcában, és a közel-keleti háború is súlyosbodhat; a kétállami megoldás [...] ismét az illúziók birodalmába kerül.” L. Magyar Péter: A populizmus természetrajza. *Élet és Irodalom*, 2024. január 5., 3. Vö. Dobozi István: Diktátor lesz-e Trump – ha újrázik 2024-ben? *ÉS*, 2024. január 12., 8. Trump valódi elképzeléseiről l. még Laky Zoltán – Putyin „egy vérengző KGB-tiszt...”: Interjú Gorka Sebestyén magyar származású amerikai politikai szakértővel. *Válasz Online*, 2023. augusztus 15. (<https://www.valaszonline.hu/2023/08/15/gorka->

Ha ez netán bekövetkezne, leginkább román szomszédaink – és legnagyobb történelmi riválisaink – kerülnének bajba, hiszen eddigi feltűnően sikeres „farnarióta jellegű”¹¹³ sok szempontból *ab ovo* oroszellenes¹¹⁴ egyensúly(hinta)politikájuk s annak kétségbevonhatatlan eredményei kérdőjeleződnének meg, ám, akárha 1920-ban, majd 1944/1945 és 1991 között egészen biztosan *mindenki*, a térség valamennyi népe és nemzete *rosszul járna...*

„...a Lajtától az Elbruszig, birodalompartiak (imperialisták) nélkül” (Dan Culcer)

S eme ingoványos talajon tovább merészkedve szerencsés esetben vajon levonható-e mindebből az a következtetés, hogy ha „a múltat nem is lehet végképp eltörölni”, de annak kimeríthetetlen példatárából esetleg óvatosan újra vissza lehet(ne) térni a Közép- és délkelet-európai népek és nemzet(államok) tökéletes egyenrangúságon alapuló – tehát a rosszemlékezetű *szupremáciát* végképp sutba vágó – szövetkezésének és laza államjogi társulásának az eredetileg Adam Czartoryskitől származó – *már akkor is az orosz túlhatalmat ellensúlyozni kívánó* –, Bălcescu, Kossuth, Klapka és társaik által az 1850-es években taktikai okokból felkarolt, 1918-ban Jászi Oszkár által már „időn túl” újra elővett és eredménytelenül érvényesíteni próbát *Duna-konföderáció* eszmevilágához,¹¹⁵ adott esetben

sebestyen-trump-orban-kulpolitika-ukrajna-interju/) L. még ehhez az előző, továbbá a 46. sz. jegyzetet is!

113 L. erről bővebben Borsi-Kálmán Béla: *Elvetélt bizánci reneszánszból Nagy-Románia. Egy állam-eszme etnogenezise*. Budapest, 2018, Magyar Szemle Könyvek. (A könyv francia változata tavaly ősszel jelent meg: *L'ethnogenèse d'un État-Nation. Du rêve inachevé de renaissance byzantine à la création de la Grande Roumanie*. Traduction française de Henri de Montety. Paris, 2023, Éditions des archives contempaines.)

114 A román szaktörténészek számára sohasem volt titok, hogy a cári Oroszország Besszarába 1812-es „elrablása” után Moldva egészére, sőt Havaselvérre is szemet vetett, s nagyfokú ellenszenvvel tekintett a két fejedelemség 1859-es egyesítésére. Már 1859-ben zendülést szervezett Jászvásáron, s hét évvel később, kihasználva az Alexandru Ion Cuza 1866. február 11-ei lemondatása utáni képlékeny politikai helyzetet, továbbá a moldvai románok havaselvi testvéreikkel szemben érzett frusztrációit moldvai ügynökei s a helyi ortodox papság révén 1866. április 3-án a moldvai székvárosban államcsínyt kísérelt meg. A főként munténiai katonákból álló közös hadsereg s a „felkelők” közötti összecsapás mintegy háromszáz halottal és még több sebesülttel járt. L. erről Borsi-Kálmán Béla: *Nemzetfoglalás és nemzetstratégiák. A Kossuth-emigráció és a román nemzeti törekvések kapcsolatának történetéhez*. Budapest, 1993, Akadémiai Kiadó, 175 (és 333). L. újabban Matei Udrea: *Lovitura de stat de la Iasi: încercarea Rusiei și a preotimii ortodoxe de a rupe Mica Unire*. Bătălia din 3 aprilie 1866 s-a încheiat cu sute de morți, iar Mitropolitul pucist a fugit îmbrăcat în haine femeiești. Ion Creangă l-a ascuns într-un poloboc. (<https://colectionaruldeistorie.ro/lovitura-de-stat-de-la-iasi-incercarea-rusiei-si-a-preotimii-ortodoxe-de-a-rupe-mica-unire-batalia-din-3-aprilie-1866-s-a-incheiat-cu-sute-de-morti-iar-mitropolitul-pucist-a-fugit-imbracat-in-haine/>)

115 L. ehhez újabban Bécsi Zoltán: *Forbidden Federalism: Secret Diplomacy and the Struggle for a Danubian Confederation: 1918–1921*. Helena History Press LLC, 2020. (e-book: <https://helenahistorypress.com/2020/12/12/forbidden-federalism-secret-diplomacy-and-the-struggle-for-a-danube-confederation-1918-1921/?amp=1>)

a Balkán és a Kaukázus, továbbá Kis-Ázsia közepes méretű és kisállamaival kiegészítve, őket (ill. elitjeiket) bevonva és érdekeltté téve a „nagy terv” (eszme) megvalósításában?¹¹⁶

Ennek hiányában a magyar geostratégák esetleges tervezetéseit, óvatos esélylatolgatásait – ha léteznek egyáltalán ilyenek¹¹⁷ (?) – félek, aligha lehet másnak, mint képzelgésnek, délibábnak, ábrándnak, illúzióknak minősíteni. 2022. február 24-e és 2023. október 7-e óta bármennyire is képlékenyek lettek ismét a nemzetközi „viszonyok”, nem hinném, hogy a fönt felvázolt, egyelőre utópisztikusnak tetsző kis- és középnemzeti összefogást leszámítva kiüthetne valamilyen valóban pozitív és távlatos reményekre feljogosító konkrét fejlemény a javunkra. Mert e nélkül egyik hatalmi tömb sem tekinthet egyenrangúnak bennünket, hiszen bárhogy alakul is ez a *soktényező és sokszereplős globális geostratégiai* játszma, továbbra is marad a peremhelyzet, a *periféria*.¹¹⁸ Immár 1526 óta! Mert sem a földrajz, még kevésbé a geostratégia alaptörvényeit nem lehet sem felülrni, sem hosszú távon kijátszani!

Három alapeset (alternatíva) lehetséges:

- 1) ha az *angolszász univerzum* (az atlanti „thalasszokratikus” hatalmi központ s benne a végkép amerikai járszalagra került Európai Unió) végigviszi tervét, s feldarabolja az „orosz világot” (akárcsak 1919/1920-ban a kettős Monarchiát) akkor kíméletlenül megtorolja majd jelenlegi „különállási” törekvéseinket;

116 Természetesen újra mérlegelve Kemény Zsigmond másfél századdal ezelőtti figyelmeztetését, miszerint ez magyar szempontból meglehetősen kockázatos! Kemény Zsigmond 1867-ben részletesen elemezte és cáfolta Kossuth Lajosnak a kiegyezést bíráló „Kasszandra-levelét”, bebizonyítva, hogy a „a dunai államszövetségben, melyben a magyar, a délszláv és román nemzet szerepelne, valamivel még szorosabb volna a beolvasztás, s még inkább vesztené el hazánk függetlenségét, önállóságát, mint a bécsi minisztérium azon [1848-as] emlékiratának elfogadásával, melyről mondá Kossuth Deáknak: »Ultimátum volt ez, barátom, fegyver éléről nyújtott ultimátum, nekünk, védteleneknek!«” L. Kemény Zsigmond: Nyílt válasz Kossuth nyílt levelére. In uő: *Eszmék és jámbor óhajtások. Válogatott publicisztikai írások*. A kötetet összeállította és a bevezetőt írta: Filep Tamás Gusztáv. A szöveget gondozta és jegyzetekkel ellátta Filep Borbála Anna és Filep Tamás Gusztáv. Kolozsvár, 2014, Kriterion Könyvkiadó, 307–334, ill. 318–319. Az írás eredetileg megjelent: *Pesti Napló*, 1867. május 28., [1. p.]; május 29., [1. p.]; május 30., [1. p.]; június 1., [1. p.]; június 2., [1. p.]; június 4., [1. p.]. (A kötet világhálós elérhetősége: <http://real.mtak.hu/20784/1/teka.pdf>). A szerző itt köszöni meg Filep Tamás Gusztáv önzetlen szakmai és baráti segítségét (B.-K. B.).

117 L. erről Orbán Viktor kormányfőnek a Magyar Külügyi Intézet 50. évfordulóján 2023. december 4-én tartott beszédét: *Index.hu* (<https://index.hu/belfold/2023/12/04/orban-viktor-magyar-kulugyi-intezet-beszed-miniszterelnok-kulpolitika-europai-unio/>) Vö. Mázsár Tamás: Orbán: Jó, ha Magyarországon a külpolitikai gyeplőt a miniszterelnök fogja. *24.hu*, 2023. 12. 04. (<https://24.hu/belfold/2023/12/04/orban-viktor-magyar-kulugyi-intezet-beszed/>)

118 L. ehhez ismételt Dan Culcer írásunk 4. számú mottójában s az Utóhang elején feltüntetett véleményét: Culcer–Cseke 2014, 64.

2) amennyiben pedig a putyini/dugini nagyorosoz tervek – esetleg masszív (de csupán időleges) kínai (és kisebb részben perzsa) segítséggel – valószínűleg meg, abban az esetben feltehetően ugyanúgy járunk, mint 1849 után az osztrák hatalom kezére játszó, a nagymagyar törekvéseket gyengíteni igyekvő magyarországi nemzetiségek: azt kapjuk majd jutalmul, mint a napjainkban a „Nyugat” vonzáskörében maradt szomszéd államok – főként a románság – büntetésül...¹¹⁹ (Hacsak, a – szintén a történelmileg kódolt – román „politikacsinálás” hagyományaiból következően nem fordítanak ismét a „köpönyegen”,¹²⁰ és épp úgy, mint 1944. augusztus 23-án: még ’hasznos időben’, vagyis az utolsó pillanatban „átállnak”...)

119 „Mit várhatunk, milyen jutalmat egy nagyorosoz birodalomtól? Semmit. Széchenyi, Kossuth előre látták ezt. Az oroszokat el kell ismerni, és tisztelni kell őket, mint azt távoli rokonaink, a bölcs finnek teszik. De mi nem az oroszokhoz tartozunk. A hozzájuk való alkalmazkodásunk sosem állhat törekvéseink központjában [...] a magyar szellem, a magyar értelem, a magyar művészet és műveltség lélegzete nyugati. Nem orosz, de még csak nem is amerikai [...] A nyugati országok sokszor semmit vagy keveset tettek értünk. De mégis. Amikor a magyarság vezetői a keletet választották, az majdnem mindig katasztrófálisnak bizonyult [...]” Részlet J. Lukacs 2014-ben a paksi atomerőmű bővítése kapcsán a magyar kormányfőhöz intézett nyílt leveléből. A *Népszabadság* 2014. január 25-ei számából idézi Jeszenszky Géza: *Civis Hungaricus: Hibáinkért most mi egyedül. Országút*, 2023. április 11. (<https://orszagut.com/tudomany/civis-hungaricus-hibainkert-most-mi-egyedul-3947>). L. még erről Lakner Zoltán: A polgárosodás szeretete. Száz éve született John Lukacs történész. *Magyar Hang*, 2024. január 26./február 1., 27, továbbá Ablonczy Bálint: „A magyarság kárára válik” – orosz orientációtól óvott a száz éve született John Lukacs. *Válasz Online*, 2024. január 30. (<https://www.valaszonline.hu/2024/01/30/john-lukacs-evfordulo-orosz-veszely-orban-viktor-masodik-vilaghaboru/>); vö. Mearsheimer 2023.); L. még ehhez Munkatársunktól: Románia is felkészül a háborúra [Gheorghijă Vlad tábornok, román védelmi miniszter a brüsszeli *Politico*-nak adott interjúja kivonatos ismertetése]. *Magyar Nemzet*, 2024. február 3., 8. Valerij Kuzmin, Moszkva bucaresti nagykövete azonnal „megnyugtatta” a román vezetést. Idézzük: „Semmiképpen sem a háborút keressük Romániával [...] *Oroszország nem jelent semmiféle fenyegetést Románia számára. De amikor Románia egyre több külföldi csapatot hív meg az országba [...] akkor nyilvánvalóan valamilyen következményen is el kell gondolkozni*”. L. Pataki István (Marosvásárhely): *Oroszország megnyugtató üzenetet küldött Romániának. Magyar Nemzet*, 2024. február 8. (kiem. az eredetiben! B.-K. B.

120 L. erről egy Bukarestbe szakadt Kossuth-emigráns, a földmérőként dolgozó ennélfogva a „regáti” (főként havaselvei) rögválóságot és mentalitást „terepszinten” ismerő Veress Sándor (1828–1884) 1880 körül rögzített véleményét: „Politikájuk megalakulásuktól kezdve egész a krími háborúig végtelen sora a szín változtatásnak tele rút hitszegő elpártolással, szótörés ’s esküszegéssel. Két felé kaczerkódás és álnok porba borulás a hatalmasabb előtt. [...] „e vidéken már 1500 év óta soha az olá nagy szerepet nem játszott, Stefán vajda /:cel mare:/ és Mihály vitéz kora is csekély másodrendű állás, ’s az ország vagy egyenesen alárendelt hübérese volt a hatalmasabb magyar vagy török szomszédnak, vagy leg alább annyira ezek kegyétől függött, hogy önállónak nem is nevezhető. Itt magyar lengyel, török tatár hatalmaskodott mindég ’s az erős veszedelmes szomszédok ellen nem maradt az olának egyéb fegyvere a meg *adásnál*. – Így fejlődött ki azon politika hogy mindég az erősnek kell hódolni ’s a vesztes féltől – ha bár az szövetséges volt is azonnal a győzőhöz pártolni [...]” L. Veress Sándor: *Románia története* (kézirat, MTA, Kézirattár; jelzete: Ms. 40491/7., 39. fól.). Vö. írásunk 68. és 69. sz. jegyzeteivel! (B.-K. B.)

- 3) S végül a harmadik – a kisépi/középhatalmi „tervezgetések” szemszögéből optimális – eshetőség, hogy a külső-belső nehézségein viszonylag hamar úrrá levő *s primus inter pares* világpolitikai súlyát megőrző/visszaszerző „Amerika”¹²¹ (s az angolzás „tellurikus” hatalmi centrum) – akár csak 1944/1945-ben – az „érdekel” felek feje felett: rólu(n)k, de nélküli(n)k döntve – ismét kiegyezik Oroszországgal...¹²²

S ha – „Putyin ajándékként” (?) – netán mégis „leesne valami”, ugyan mit tudnánk kezdeni vele? Hiszen demográfiai és gazdasági szemszögből a biztató jelenségeket és ígéretes családpolitikai és gazdaságdiplomáciai kezdeményezések eredményeit nem vonva kétségbe¹²³ egyelőre – még mindig – a bányabéka feneke alatt vagyunk.¹²⁴ Mindenütt – talán a Székelyföld kivételével! Tartok tőle, a (történelmi) *ismétléskényszer* jegyében csak újabb *illúziókergetés*¹²⁵ válna belőle.

Ez a „hajó” sajnos – ‘nagy magyar’ szemszögből – 1920-ban ment el. S a mérkőzéseket nem szokták sem újrajátszani sem a „pályán” elért – most mindegy, hogy milyen történelmi balszerencse és hatalmpolitikai ármány folytán született – „eredményt” a tárgyalóasztalnál utólag megváltoztatni!¹²⁶

A magam részéről magyar nemzetstratégiai szempontból – a főtebb vázolt kis- és középnemzeti összefogást mint *elméleti eshetőséget* leszámítva – pillanatnyilag nem látok semmiféle valós „kibontakozási” esélyt, még kevésbé térségünk minden népe és nemzete számára üdvös, megnyugtató megoldást. Más szóval nem árt emlékezetünkbe idézni – s nem csupán nekünk, magyaroknak, hanem szomszédainknak is! – Ady Endre 1915. áprilisi keltezésű profetikus sorait:

121 Z. Brzezinski 2013-ban magyarul is megjelent új könyvében az amerikai hiper(túl)hatalmi státusra veszélyes várható fejlemények higgadt számbavétele mellett arra is figyelmeztet, hogy az Egyesült Államok egyedülálló geostratégiai, demográfiai és gazdasági lehetőségkerete következtében egyes külpolitikai manőverezéssel megőrizheti, illetve újra megszilárdíthatja az elmúlt két évtizedben megingott pozícióit! L. Brzezinski 2013, 41, s különösen az Amerika még mindig meglévő erőforrásai című alfejezetben, uo. 87–98.

122 L. ehhez Marácz Tamás: Nem bújhatunk mindig Amerika szoknyája mögé – a „weimari hármass” felállítását sürgeti a *Politico* szerzője [Artin DerSimonian, az amerikai *Quincy Institute* Eurázsia programjának kutatója nézeteinek kivonatos ismertetője]. *Mandiner.hu*, 2024. február 9. (<https://mandiner.hu/kulfold/2024/02/nem-bujhatunk-mindig-amerika-szoknyajamoge-a-weimari-harmas-felallitasat-surgeti-a-politico-szerzoje>)

123 L. ehhez Demkó Attila: Valóságérzékelésünk torzulásai. *Magyar Nemzet*, Lugas, 2023. december 5. (<https://magyarnemzet.hu/lugas-rovat/2023/12/demko-attila-valosagerzekelesunk-torzulasai>)

124 L. ehhez ismételt Gyurgyák János kíméletlenül őszinte „láttelelet”. Gyurgyák 2021, 38–61.

125 L. ehhez Borsi-Kálmán Béla: *Illúziókergetés vagy ismétléskényszer? Román–magyar nemzetpolitikai elgondolások és megegyezési kísérletek a XIX. században. Tanulmányok*. Bukarest–Budapest, 1995, Kriterion Kiadó–Balassi Kiadó (Gordiusz könyvek).

126 L. ehhez Felföldi Zoltán: A történelemnek nincsen vége. Minden geopolitikai realitás megváltozik egyszer, amint a Kárpát-medencében is. *Magyar Nemzet*, 2023. október 5., 8.

Nekem, pajtás, úgyis mindegy,
Farkas esz meg, ördög esz meg,
De megesznek bennünket.

Medve esz meg, az is mindegy
Az a szomorú és régi:
Véletlen, ki esz minket.
S az a szomorú és mindegy,
Hogy jó időben bennünket
Sorsunkra mi se intett.

Nekem, pajtás, úgyis mindegy,
Bánja fene, hogy ki fal föl
Buta, bús, mindegy-minket.¹²⁷

Ha csak valamilyen isteni megvilágosodás (sugallat) folytán nem tudjuk, közös erővel, újraindítani – netán mindannyiunk számára elfogadható módon s néven átértelmezve/átcímkeztve, de *lényegi törvényszerűségeit elfogadva* és torzítás nélkül érvényesítve – a génjeinkbe kódolt „nemesi polgárisulást”... S ennek talapzatán a főntebb sugallt, az egész Közép-és Délkelet-európai régióra – s még tovább, az Elbrusz hófedte ormáig – kiterjesztett kisépi/kis- és középnemzeti szövetekezést...

Erről az egyelőre erősen elméleti jellegű eshetőségről igen hasonló gondolatokat fogalmaz meg az 1987-ben Marosvásárhelyről Párizsba emigrált, jelenleg Elancourt-ban élő, magyarul anyanyelvi szinten tudó erdélyi román író, újságíró, szerkesztő, politológus és műfordító (Németh László „sorskérdéseket” boncolgató esszéinek román tolmácsa), Dan Culcer egy 2014-ben megjelent interjújában:

„A mi Európánk [...] a Lajtánál kezdődik és az Elbrusz hegységénél ér véget. De nem foglalja magában a birodalmakat és az egykori birodalmak oszlopait. Magyarország kivétel, amely nélkül szerintem a kis és közepes országok Európája elképzelhetetlen. Végzetes hiba lenne Magyarország mellőzése e geopolitikai konstrukcióból [...] Az említett övezet országainak gazdaságát komplexitásnak nevezhetjük. Az eurázsiai koncepció elvetése a kis és közepes államok politikai logikájából az övezetben a legerősebb állam, Oroszország hegemoniája elvének kiiktatását jelenti [...] Természetesen – folytatja gondolatmenetét Culcer – az eurázsiai elmélet orosz eredetű. Kezdetben védekező jellegű ideológia volt, s arra szolgált, hogy meggátolja Oroszország elszigetelődését Európától, a szovjet birodalom részleges szétesése után. Mostanra támadó jellegűvé vált, egy új stratégiai tengely kiépítése érdekében, amely Oroszországot,

127 Ady Endre: Kurucok így beszélnek (<https://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/ady/kurucok.htm>)

Kínát és Indiát foglalja magába. Viszont Románia, Magyarország, Lengyelország, Litvánia, Észtország, Lettország, Bulgária, Szerbia, Horvátország, Macedónia, Montenegró, Albánia, Ukrajna, Belarusz, Görögország, Ciprus, Örményország, Grúzia, Törökország¹²⁸ mind-mind jelenleg átjárható határokkal rendelkező európai országok, korlátozott földrajzi kiterjedésük okán pedig gazdasági együttműködési kapcsolatok teremthetők közöttük olyan elvek és valós helyzetek alapján, amelyekben a hasonlóság,¹²⁹ a megegyezés az uralkodó. *Ebben az összefüggésben egyik állam sem törhetne hegemoniára.*¹³⁰

Azaz immár megértve és beletörődve, hogy nem tudjuk lemásolni sem a nyugat-európai (főként francia) s még kevésbé az amerikai ideológiai és társadalomszervezési- és átalakítási mintákat.¹³¹ Annál is kevésbé, mert a kétszáz éven át szervilis módon követett és másolt *francia modell* – a Történelem valamiféle bosszúja gyanánt – épp az elmúlt évtizedekben a szemünk láttára foszlik semmivé...¹³²

128 Az elgondolás – Kemény Zsigmond hajdani ellenvetései mellett – legproblematikusabb pontja az erdogani Törökország, amely nem csupán földrajzi fekvésénél és nagyságánál, katonai erejénél fogva kulcsállam, hanem saját „ottomán” birodalmi tradíciói miatt is, amelyek, ha eleve nem zárnak is ki, de nagyon megnehezítenék egy ilyesféle szövetekezést! (B.-K. B.)

129 A legfontosabb Németh László esszéket konzseniálisan románra fordító Culcer elgondolása alighanem összefügg, legalábbis rokonítható Németh László elhíresült – de még csak igazából komolyan föl sem vetődött – „tejtestvérek”, ill. „Duna-Európa” víziójával: „mi Dunanépek [...] itt élünk egy sorsközösségben, egymásról mit sem tudva. Igazán itt az ideje, hogy megismerjük tejtestvéreinket, akikkel egy sors száraz emlőjét szoptuk.” L. Németh László: Duna-Európa. Tejtestvérek. In Németh László: *Európai utas. Tanulmányok*. Budapest, 1973, Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, 672–674. (az idézett mondatot l. a 674. oldalon.)

130 Culcer gyakorlatias szempontokat is felvet gondolat kísérletében: „Egy ilyen megoldást elő kell készíteni. Első lépésként kommunikációs vonalakat kellene kiépíteni, olyan munkafrontokat, melyek foglalkoztatnák a fölösleges munkaerőt, amely most nyugat felé áramlik el. A másik, egyidejű lépés az lenne, hogy sokoldalúan képzett tolmácsokat és fordítókat neveljünk, akik biztosítják az együttműködési és kereskedelmi egyezmények szabad megtárgyalását, ebben a bizánci típusú kereskedelem lehetne a minta. *Magától értetődő lenne bármelyik nyelv egyeduralmának tilalma a többi fölött, beleértve az angolt, a franciát vagy az oroszot is.* A bankokat államosítanák, újra bevezetnék az arannyal befuttatott pénzerméket az értéktelen amerikai papírbankógyártás helyett.” L. Culcr-Cseke 2014, 68–69. (az én kiemelésem! B.-K. B.)

131 Erről Dan Culcer így vall az interjújában: „Én nem hiszek a történelem végzetében, és igyekszem helyet szorítani a mi világunkban azoknak az eszméknek, amelyek saját tapasztalatainkból fakadtak, megfelelnek szándékainknak és lehetőségeinknek, hogy végre hozzon is számunkra némi boldogságot, tompítsa keserűségünket, és segítsen hozzá megérteni: Románia földjén nekünk és utódainknak jogunk van álmodozni, boldogan és tisztességesen élni és meghalni. Túl sok ennyit elvárni az álmainktól és azoktól, akik azt hangoztatják, hogy a javunkat akarják, és bennünket képviselnek? Kérem, hogy álmodjunk együtt. Vajon még lehetséges-e?” Uo. 70–71. (Az interjú teljes román változatát l. itt: <https://nou-obiectiv.blogspot.com/>)

132 Erről 2020-ban megjelent monográfiánkban ezt írtuk: „Franciaországban az »együtt-élés«, *együtt-létezés* (co-existence) új, közmegegyezésen alapuló normáit, mindenkire nézve érvényes és kötelező szabályait *kell(ene)* kitalálni és bevezetni. Mi több: a francia nép és nemzet

Ezekkel az fejtegetésekkel analóg elgondolásokat fogalmazott meg Mészöly Miklós is többször is idézett esszéjében:

„A »megvertségnek« nem lehet olyan ablaka, amelyen messzebb látni? Nem a józanság követeli, hogy így kérdezzünk? – Beszélgetésünkhöz igazítva a gondolatot, így folytatnám most: vajon nem a hozzánk hasonló sorsú »kis népek« feladata és kitüntető »luxusa« lesz – vagy lehetne – olyan példát adni, amely egyedül a kiszolgáltatottságtól függetleníthető *belső szabadság* (M. M. kiemelése!) kiváltsága és csak annak a révén valósítható meg?

Minthogy a lelki, ösztöni, politikai imperializmus az ilyen sorsú »kis népeknek« nem lehet már energialekötő gondjuk, *kísérletet tehetnek a kiüresedett, illuzórikussá vált értékeknek nemcsak új szempontú kimunkálására, hanem merőben újak megalapozására is – így teremtve meg a megmaradás kikezdzhetlenebb feltételeit.*”¹³³

S az ezen az alapon – az egymásnak okozott kölcsönös történelmi sérelmeket „békévé oldva” – esetleg mégis megkísérelhetnénk végre kölcsönös engedmények, reális kompromisszumok árán és révén a mindnyájunk számára egyedül üdvösnek (és hasznosnak) remélt összefogást.¹³⁴ A közép- és dél-kelet-európai térség kis- és közepes államainak/nemzeteinek valamiféle „Duna-konfederációs” jellegű, de annál rugalmasabb, átgondoltabb, gazdaságilag megalapozottabb és politikailag kiegyensúlyozottabb társulását, akár Örményországot és Grúziát is beleértve – „a Lajthától az Elbruszig”.

Miután az összes többi (történelmi) lehetőséget úgyis végigpróbáltuk már...¹³⁵

Nemesvita, 2023. szeptember–december

(Javítások, kiegészítések: 2024. január 1.–január 10.; 2024. január 20.–február 11.)

különléte osztályainak, rétegeinek, etnikumainak, felekezeteinek, újjáéledő kisebbségeinek (baszkoknak, bretonoknak, katalánoknak, korzikaiaknak, elzásziaknak) s egyre nagyobb tömegű, változatlanul főként a volt francia gyarmatokról érkező migránsközösségeinek – mivel a »régi módon« együtt élni már nem lehet –, új »társadalmi szerződést« kell(ene) kötniük egymással. Ez egyszersmind azt is jelenti, hogy a második évezred elejére megszűnt a francia társadalom és polgárság közel két évszázadon át érvényes minta- és modelljellege. Franciaország maga is gyökeres átalakításra, átgondolt reformokra szorul.” L. Borsi-Kálmán Béla: *Kisfiúk a nagy viharban. A temesvári „Levente-pör” – az első román „irredenta per” – története, 1919–1922.* Szerk. Filep Tamás Gusztáv. Budapest, 2020/2021, Kortárs Kiadó, 180 (és a hozzá tartozó jegyzetek: 1023–1033).

133 Mészöly 1986, 47. (Az én kiemelésem! B.-K. B.)

134 „Aligha lehet kétséges, hogy a magyar-román, magyar-szlovák stb. viszonyban valami hasonló kiegyezésre és megbékélésre lenne szükség, mint ami a francia-német viszonyban megtörtént. E nélkül ugyanis még a legígéretebb kezdeményezések is szép lassan ellaposodnak vagy egyenesen elhalnak...” L. Gyurgyák 2021, 61.

135 L. még ehhez Borsi-Kálmán Béla: Egy szürke eminenciás a külügyminisztériumban. Beszélgetés Borsi-Kálmán Bélával a rendszerváltás körüli évek emlékezetéről, különös tekintettel a diplomáciai életre és az Eötvös Kollégiumra (2019). Bojtos Anita interjúja. *Életünk* (Szombathely), 2022/6, 43–79 (különösen 57).

Függelék

Major Zoltán:¹³⁶ *Kinek használ?*

A történelem fura iróniával működik... Talán még a „halódó”, „haladó” Nyugat által diabolizált és stigmatizált Oroszország jelenlegi vezetőjének, Vlagyimir Putyinnak sem jut eszébe, hogy velük ugyanaz történik meg *most*, mint a „népek börtönének” kikiáltott Osztrák–Magyar Monarchiával: a demokráciára és a nemzeti elvre hivatkozva bekerítenék és megkísérelnék szétrobbantani... az ún. *atlanti világ* segítségével.

Ne feledjük: ennek az atlanti világnak Oroszország kétszer is szövetségese volt. Csak az első alkalommal a nemzeti elvet nyíltan használták faltörő kosként. A működni kezdő Monarchia ellen...

Mostanság a *status quo demokrácia* és a *non intervencio* kicicomázott fátylát lengetik a népek közvéleménye előtt, és vígan beavatkoznak... Oroszországnak nem szabad beavatkozni nemzettársai védelmében, mert „agresszor”, ők beavatkozhatnak, ők támogathatják a független Ukrajnát egy *proxy háború* révén az utolsó ukránig és még tovább¹³⁷...

Míg az első világháború után semmibe vették a *status quót*, és dicsőítették a szerb, román, csehszlovák agresszort, most pedig – ugyancsak a történelmi

136 Major Zoltán történész, esszéista (sz. 1949-ben Székesfehérváron egy a Felvidékről kitelepített református család gyermekeként. 18 éves koráig Mórton élt, egyéves katonáskodás után 1968-ban Eötvös-kollégistaként kezdte egyetemi tanulmányait). Számos magvas cikk, tanulmány, recenzió szerzője, s egyebek közt Bánffy Miklós *Huszonöt év (1945)* (Budapest, 1993, Püski Kiadó), továbbá Horváth Jenő *A milleniumtól Trianonig. Huszonöt év Magyarország történetéből, 1896–1920* (Budapest, 2004, Nyitott Könyv Kiadó) című fontos műveinek szerkesztője és közreadója. (Az eredetileg a Szent-István Társulat Kiadásában 1937-ben évmegjelölés nélkül megjelent reprint előtt l. Major Zoltán *A trianoni vádlott megszólal. Tudományos pálya és történelmi kor Horváth Jenő magyar diplomáciatörténész munkásságában* című kitűnő bevezető tanulmányát, IX–XCVI.) Major Zoltán *Egy kóborló a Nebo-hegy szivárványa alatt. Esszéisztikus mozaikok egy – értelmiségi – életből* című kisregénye megjelenés előtt áll.

137 L. ehhez például Bokros Lajos: Oroszország első háborúja Amerika ellen? Miért nem győzhetnek az oroszok Ukrajnában? *Élet és Irodalom*, 2023. február 24., 3–4.; Miklós Gábor: Forgatókönyvek az orosz jövőre. Mi történik Oroszországgal, ha elveszíti Ukrajna elleni háborúját? *Népszava*, 2023. március 10., 7.; továbbá Czene Gábor: Szemünk előtt zajlik egy birodalom eltűnése [Interjú Csepeli György szociálpszichológussal]. *Népszava*, 2023. március 18., 5.; Demszky Gábor: Oroszország el fogja veszíteni Ukrajna ellen vívott háborúját. *ÉS*, 2023. szeptember 1., 9.; legújabban László Dávid: Az ukrán katonai szakértő elárulta, hogyan győzhetik le az oroszokat. *Magyar Nemzet*, 2023. december 28. (<https://magyarnemzet.hu/kulfold/2023/12/az-ukran-katonai-szakerto-elarulta-hogyan-gyozhetik-le-az-oroszokat> [Olekszandr Musijenko, a kijevei Katonai és Jogi Tanulmányok Központja kincstári optimizmussal átszűrt véleménye]). Jóval realisabb képet fest egy esetleges fegyvernyugvás – s optimális esetben valamiféle tartós „befagyott status quo”, ha nem is békeszerződés – feltételrendszeréről Sz. Bíró Zoltán: Ukrajnai tűzszünet. Mennyi az esélye? *Élet és Irodalom*, 2023. december 21, 22.

szükségszerűség (?) jegyében – Oroszországot kiátkozzák a „népek nagy családjából”, Putyint meg kikiáltják a Gonosz megtestesülésének...

És nyíltan kimondják: szét akarják szedni Oroszországot...¹³⁸ Mint egykor a Monarchiát...

Hogy mi lesz Oroszország helyén, az pillanatnyilag mintha nem érdekelné őket...

Ne feledjük, Oroszország sok csatát elvesztett, talán legalább annyit megnyert, és még a bolsevizmussal sem tudták kivégezni...

Kapard meg az orosz, és megtalárod a tatárt!¹³⁹ Fél évezred után felülkerekedtek rajtuk... szinte minden évszázadban halálos veszedelemben találták magukat... és kijöttek belőle... hosszan, kínkeservesen.

138 L. erről Fricz Tamás: A három nagyból csak egy maradhat. Oroszországot az amerikai héják segítségével kívánja szétzúzni a globális elit. *Magyar Nemzet*, 2022. március 12., 11. (kiem. mondat: „Kína és az Egyesült Államok vezető körei készek a globális kormányzásra, viszont Putyin éppen az ellenkezőjét akarja: vissza akarja állítani a nagyorosz nemzetállamot, s ebbe nem fér bele a világkormányzás.”) Az orosz-ukrán konfliktus nemzetközi visszhangjáról l. még Dérer Miklós: *A lángja és a füstje, avagy a színe és a visszaja. Az ukrajnai háború a nemzetközi térben.* (Készült 2023. április 26.; forrás: <https://kmdsz.hu/derer-miklos-a-langja-es-a-fustje-avagy-a-szine-es-a-visszaja/>; hivatkozott forrás: <https://www.foreignaffairs.com/united-states/china-great-power-competition-russia-guide/>); továbbá Tom Nagorski, *Global Editor* és Joshua Keating, *Global Security Reporter* 2022. december 23-ai interjút – *What's the most important lesson of the war in Ukraine?* – a következő 15 szakértővel: Kate Cronin-Furman (Political scientist, University College London); Christopher Dougherty (Adjunct senior fellow, Center for a New American Security); Liana Fix (Fellow for Europe, Council on Foreign Relations); Mark Galeotti (Director, Mayak Intelligence); Richard Gowan (U.N. director, International Crisis Group); Samuel Greene (Director of the Russia Institute, King's College London); Lt. Gen. Ben Hodges (Former commander of U.S. Army forces in Europe; senior advisor, Human Rights First); Natalie Jaresko (Former finance minister, Ukraine; chairperson, Aspen Institute Kyiv); Ksenia Kirillova (Former reporter for Russia's Novaya Gazeta; analyst of Russian media); Stanislav Kucher (Journalist, filmmaker and former Russian TV presenter); Edward Lucas (Senior fellow, Center for European Policy Analysis; former senior editor, Economist); John McLaughlin (Former acting director, CIA; distinguished practitioner in residence, School of Advanced International Studies, Johns Hopkins University); Graeme Robertson (Director of the Center for Slavic, Eurasian and East European Studies, University of North Carolina); The Hon. Kevin Rudd (President of the Asia Society; former prime minister of Australia) (forrás: *Grid.News*). A vélemények közül kettőt idéznék: „Az ukrajnai háború két dolgot bizonyított. Az egyik az, hogy a béke törékeny, és nem szabad abban a hitben áztatnunk magunkat, hogy ilyesmi nálunk nem történhet meg. A másik pedig az, hogy ijesztő, mennyire nem értjük, hogyan működik pontosan a világ. A feltételezések során mindig abból indultunk ki, »mi« hogyan képzeljük el a világot, s nem foglalkoztunk azzal, mit és hogyan gondolnak azok, akik az »ők« kategóriájába tartoznak” (Samuel Green, a londoni King's College igazgatója). A másik vélemény – az Edward Lucasé – még tömörebb: „Europe's strategic nakedness.”

139 A Történelem fintoraként maguk az ukránok is ilyennek látják 'nagyorosz' testvéreiket: „az oroszokat »tatarizált szlávoknak« tartják, akik barbarizálódtak a hosszú idegen mongol-tatár ázsiai uralom alatt, ami lelkileg is eltorzította őket. Ők a kijevi Oroszország hamisítatlan örökösei – állítják magukról az ukránok”. L. Gecse 2022, 313. (a 1147. sz. jegyzetben!)

Ronald Reagan annak idején a Szovjetuniót kikiáltotta a gonosz birodalmának. Szovjetunió már nincs, van viszont Oroszország, ahol a hitnek és a nemzeti érzésnek mégiscsak van (még) valamilyen szerepe...

A Szovjetunió összeomlása után Oroszország összeszedte magát, úgyahogy gazdaságilag, társadalmi rendjét tekintve és politikailag is, és visszatért a nemzetközi élet porondjára... És most, hasonlóan a hajdani Osztrák-Magyar Monarchiához bekerítés alatt áll... A fejlemények fricskája csak az, hogy épp azok próbálják *most* bekeríteni, akikkel együtt a század elején Oroszország a Monarchiát hasonló eszközökkel kísérte meg kivégezni. A nemzeti elv Janus arcának ostora most a gyűlöletre alapozva az ukrán testvérgyilkos nacionalizmus képében Oroszország hátán csattan az USA hiénaimperializmusának tevékeny közreműködésével... Ma az USA a gonosz birodalma, a maga életellenes ideológiáival ugyanúgy rothad/t belülről,¹⁴⁰ ahogy a Szovjetunió is szétrohadt a gerontokrácia ölelésétől és elvtársi csókjaitól...

Agóniája hosszú lesz, mint Rómáé... Hazugság és képmutatás a világ, a világtörténelem világítélet... A Világtörténelem Káin története.

Kinek használ? Az embernek nem...

Legfeljebb a szervetlen gépeknek...

140 Emmanuel Toddnak is hasonló a véleménye, úgy gondolja, hogy a Max Weberi *protestáns szellem* fokozatos elhalása és kiüresedése másfajta, kevésbé képzett s kevésbé szívós, elbizonytalanodott világképű, megroppant önbizalmú, hedonizmusra hajlamos amerikaiakat „termelt” ki, akik nem olyan hatékonyak és életerősek már, mint nagyapáik voltak. L. erről az írásunk 46. sz. jegyzetében feltüntetett anyagokat, különösen Todd francia nyelvű megszólalását. Vö. Bogár László: Eltorzult amerikai alkant, zsákutcás amerikai történelem. In Bogár 2021, 236–240.